

LXXII. — Ὅτι ἀναγκαῖον ἡ μετάνοια, καὶ περὶ τῶν μερῶν αὐτῆς.

Διότι οὖν ἀδύνατον τὸν μετὰ τὸ βάπτισμα ἀμαρτόντα διὰ βαπτίσματος αὐθις τὴν χάριν εὐρεῖν, καὶ ἄνευ θεραπείας οὐκ ἠνέσχετο ἡ θεία φιλο-
 θρωπία παροραθῆναι τὸν ἄνθρωπον, ἐδόθη τὸ τῆς μετανοίας μυστήριον. 6
 Ὡς γὰρ οἱ νοσοῦντες οὐκ ἀπαλλάττονται τῆς νόσου πάλιν γεννώμενοι, ἀλλὰ ἀλλοιώσει τινὶ θεραπευόμενοι, οὕτως καὶ οἱ μετὰ τὸ βάπτισμα ἀμαρ-
 τόντες οὐκ ἀνακάμπτοντες ἐπ' αὐτό, ἀλλὰ θεραπεία τινὶ πνευματικῇ ἐτέρᾳ, τῇ τῆς μετανοίας, θεραπεύονται, ὡσπερ ἀλλοιώσει τινὶ πνευματικῇ. Δεῖ δὲ ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς μετανοίας τὴν πνευματικὴν ὑγείαν καὶ ἐνδοθεν 10 καὶ ἔξωθεν προῖέναι. Ἐπεὶ οὖν διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ ἄνθρωπος τρισὶ βλαβε-
 ροῖς περιπίπτει, πρῶτον τῇ τῆς διανοίας ἀταξίᾳ, καταλείπων μὲν τὸ ἀμετά-
 βλητον ἀγαθὸν τὸν Θεόν, ἐπιστρέφων δὲ πρὸς τὴν ἀμαρτίαν· δεύτερον, τῇ ἐνοχῇ τῆς δίκης· τρίτον τῇ πρὸς τὸ ἀγαθὸν παρέσει, πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἐπιρρεπέστερος γινόμενος καὶ πρὸς ἀρετὴν ἀργότερος· τὸ μὲν πρῶτον ἰάται 15 τῇ συντριβῇ, καὶ αὕτη ἡ συντριβὴ ἐνδοθεν πρόεισι, τουτέστιν ἐκ τοῦ αὐτεξουσίου, τῆς θείας χάριτος βοηθοῦσης· τὸ δὲ δεύτερον, τῇ ἐκουσίῳ δίκῃ προσκαίρῳ· καὶ ἐπεὶ ταύτην τὴν δίκην διὰ τῶν ἑαυτοῦ διακόνων ὁ Χριστὸς λαμβάνει, οὐδεὶς δὲ ἄνθρωπος δύναται κρίνειν περὶ ἀμαρτιῶν, ἃς ἀγνοεῖ, ἢ ἐξομολόγησις πρὸς τοῦτο τέτακται, δεύτερον μέρος οὔσα τοῦ 20 μυστηρίου τῆς μετανοίας. Ἐχει δὲ ὁ τοιοῦτος τοῦ Χριστοῦ ὑπηρέτης δικαστικὴν ἐξουσίαν ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ, ὃς ἐστὶ κριτῆς ζώντων καὶ νεκρῶν. Δυσκοῦν δὲ πρὸς τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ζητουμένων, | τῆς τε ἀρχῆς τοῦ f. 183 διαγινώσκειν περὶ τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς τοῦ καταδικάζειν ἢ ἀποψηφίζεσθαι δυνάμεως, καὶ τὰ δύο ἔχει ὁ τοῦ Χριστοῦ διάκονος, ἃ εἰσὶν αἱ δύο τῆς 25 Ἐκκλησίας κλεῖς, αἱ τῷ Πέτρῳ δοθεῖσαι, οὐχ ὥστε αὐτὸν μόνον ἔχειν, ἀλλ' ὥστε καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους κατελθεῖν. Αἱ κλεῖς τὴν δύναμιν ἀπὸ τοῦ πάθους ἔχουσι τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἡμῖν τὴν τῆς οὐρανοῦ βασιλείας ἠνοιξε πύλην. Καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἄνευ βαπτίσματος, ἐν ᾧ ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος ἐνεργεῖ, ἀδύνατον εἶναι σωτηρίαν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἢ καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα 30 λαβεῖν ὀφείλουσιν, ἢ καὶ κατὰ πρόθεσιν ἐπιθυμήσαι, ὅταν ἡ πᾶσα ἀνάγκη ἀλλὰ μὴ καταφρόνησις τοῦ μυστηρίου, οὕτω καὶ τοῖς μετὰ τὸ βάπτισμα ἀμαρτοῦσιν ἀμήχανον σωτηρίας τυχεῖν μὴ ταῖς τῆς ἐκκλησίας κλεῖσιν ἑαυτοὺς ὑποθέντας ἢ κατ' ἐνέργειαν ἐξομολογησαμένους, ἢ τοῦλάχιστον προθεμένους, ὥστε καὶ κατὰ τὸν ἐπιτήδειον τελέσαι καιρὸν. Οὐ δύνανται 35 τε οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἡγούμενοι χωρὶς ἐξομολογήσεως συγχωρεῖν, ἢ γουν τὰς τῆς Ἐκκλησίας κλεῖς ματαίας ποιεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἄνευ βαπτίσματος δύνανται οἰκονομῆσαι σωθῆναι τινά· οὐδὲν δὲ κωλύει τῷ ἐξομολογησαμένῳ διὰ τὴν χάριν τῶν κλειδῶν καὶ χάριν δίδοσθαι, δι' ἧς ἡ ἀμαρτία ἀφίεται· κἀντεῦθεν ὁ τῆς Ἐκκλησίας διάκονος τῇ δυνάμει τῶν κλειδῶν ἀφίησιν 40

τι τῆς προσκαίρου κολάσεως, ἥς μετὰ τὴν συντριβὴν ὁ μετανοῶν εἶναι ὀφειλέτης κατελιμπάνετο· πρὸς δὲ τὸ ὑπόλοιπον τὸν μετανοοῦντα δεσμοῖ· τὸ δὲ τὸ ὑπόλοιπον διαλύσασθαι χρέος ἱκανοποίησις λέγεται, ὅπερ ἐστὶ τρίτον μέρος τῆς μετανοίας, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος τῆς περὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐνοχῆς ἀπολύεται, ἣν ὀφείλει δίκην ἀποδιδούς. Οὐ πᾶς δὲ ἱερεὺς παντὶ δύναται συγχωρεῖν, ἀλλ' ἐκείνῳ μόνον πρὸς ὃν ἔλαβεν ἐξουσίαν.

LXXIII. — Περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ εὐχελαίου.

Ἐπεὶ δὲ ποτε οἰκονομία τῆς θείας κρίσεως ἐκ τῆς τῆς ψυχῆς ἀρρωστίας νόσος τις ἐπὶ τὸ σῶμα διαδίδεται, ἢ πολλάκις πρὸς τὴν ψυχικὴν χρησιμεύει ὑγείαν τῷ φέροντι τὴν σωματικὴν ἀρρωστίαν μετρίως καὶ μακροθύμως· τοῦτο γὰρ τῆς ὀφειλομένης δίκης ἀντιστήκωσις γίνεται, πολλάκις δὲ καὶ κώλυμα τῆς πνευματικῆς γίνεται σωτηρίας, κωλυομένων τῶν ἀρετῶν δι' αὐτὴν τὴν νόσον, εἰκότως ἐδέησε, πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, πνευματικῆς ἰατρείας, ἐξ ἧς ἡ σωματικὴ νόσος εἴληφε τὴν αἰτίαν, δι' ἧς ἰατρείας καὶ ἡ σωματικὴ πολλάκις ὑγιάζεται νόσος, ὅταν | δηλαδή, συμφέροι πρὸς σωτηρίαν· καὶ πρὸς τοῦτο, τὸ μυστήριον τῆς τελευταίας κρίσεως τέτακται, ὡς ἐν τῇ Ἰακώβου ἐπιστολῇ· „Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους“, καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐδὲν δὲ πρόκριμα τῇ δυνάμει τοῦ μυστηρίου ποιεῖ, εἰ μὴ ἐξ ἀνάγκης ἀπαλλάττει τῆς σωματικῆς ἀρρωστίας. Ἔστι γὰρ ὅτε τὸ θεραπευθῆναι σωματικῶς οὐ χρησιμεύει πρὸς τὴν πνευματικὴν σωτηρίαν· ἀλλὰ καὶ οὕτως ὠφελίμως λαμβάνεται τὸ μυστήριον, πρὸς τοὺς ἄλλους δηλαδή τῆς ἁμαρτίας μολυσμούς, οἳτινές εἰσιν ἢ τε πρὸς τὸ κακὸν ἐτοιμότης καὶ ἢ πρὸς τὸ ἀγαθὸν δυσχέρεια, καὶ τοσοῦτῳ μᾶλλον, ὅσῳ αἰ
 25 τοιαῦτα ἀσθένειαι ἐγγύτερόν εἰσι τῇ ἁμαρτίᾳ ἢ ἡ σωματικὴ ἀρρωστία· ὧν ἀσωμάτων νόσων διὰ μετανοίας θεραπεύεσθαι ὀφειλουσῶν καὶ τῶν αὐτῆς ἔργων, ὡς εἴρηται, τοῖς διὰ ῥαθυμίαν ἢ τοὺς ποικίλλους περισπασμούς τῆς ζωῆς, ἢ καὶ διὰ τὴν τοῦ χρόνου βραχύτητα, ἢ καὶ δι' ἄλλα τοιαῦτα, μὴ διὰ μετανοίας θεραπεύσασι ταύτας τελείως, ἀναπληροῖ τουτὶ τὸ μυστήριον τὴν χρεῖαν τῆς θεραπείας, καὶ τῆς ἐνοχῆς τῆς προσκαίρου καταδίκης ἀπαλλάττει, ὥστε μὴ δύνασθαι ὑπολείπεσθαι τι κώλυμα τοῦ τυχεῖν ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς ἐλπίζομένης δόξης ἐκείνης. Καὶ διὰ τοῦτο προστίθησιν ὁ Ἰακώβος· „Καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος“. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἐν ἀγνοίᾳ ἁμαρτίας ἢ μὴ μνημονευομένας δύναμιν ἔχει, ὅς οὐχ οἷόν τε μετανοία
 35 καθαίρεσθαι, καὶ πρὸς τὰς καθημερινὰς ἁμαρτίας, ὧν ἄνευ οὐκ ἔστι τὴν παροῦσαν ζωὴν διελθεῖν, ὧν πάντων ἐν τῇ ἐξόδῳ τὸν ἄνθρωπον ἀνάγκη καθαίρεσθαι διὰ τούτου τοῦ μυστηρίου, ὥστε μηδὲν ἐν αὐτῷ εὐρεθῆναι ὃ τῷ τυχεῖν τῆς δόξης ἐκείνης ἐναντιώσεται. Καὶ διὰ τοῦτο προστίθησιν

16 ὅταν deux fois répété A

18 Iac. 5, 14-15

38 Iac. 5, 15

ὁ Ἰάκωβος· „Κάν ἀμαρτίας ἢ πεποιηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ“. Ὅθεν τὸ μυστήριον τοῦτο ἔσχατόν ἐστι καὶ ὡσπερ ἐπισφράγισμα πάσης πνευματικῆς θεραπείας, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὴν δόξαν ἐκείνην προετοιμάζεται· ὅθεν, καὶ τελευταία χρίσις κατονομάζεται· ἐξ οὗ δηλον, ὡς οὐ πᾶσιν ἀσθενοῦσι προσενεκτέον ἐστίν, ἀλλ' οἱ δι' ἀρρωστίαν δοκοῦσι πλησιάζειν τῷ τέλει, οἷς περιγινομένοις οὐδὲν κωλύει καὶ πάλιν προσάγειν αὐτὸ ἐν τῇ ὁμοίᾳ ἀνάγκῃ· οὐ γὰρ πρὸς τὸ καθιεροῦν τέτακται, ὡς τὸ βάπτισμα ἢ ἡ χρίσις, ἵνα μὴ δις γίνηται, μενούσης τῆς καθιερώσεως, ἕως ἂν ἡ τὸ καθιερωμένον διὰ τὸ δραστήριον τῆς καθιερώσεως δυνάμεως, ἀλλὰ πρὸς τὸ ὑγιάζειν. | Ἡ δὲ ὑγιαστικὴ θεραπεία τοσαυτάκις δίδοται, ὅσάκις καὶ f. 184 ἡ νόσος γίνεται.

Εἰ δὲ καὶ ἄλλοι τινὲς πλησιάζουσι τῷ θανάτῳ, ὡσπερ οἱ καταψηφισθέντες, ἀλλὰ μόνῳ τῷ ἀσθενοῦντι προσφέρεται, ὡς καθ' ὁμοιότητα διδόμενον τῆς σωματικῆς θεραπείας, ἢ μόνῳ ἀρμόζει τῷ ἀσθενοῦντι. Ὡσπερ δὲ τὸ σωματικῶς ἀπολοῦον ὕδωρ ὕλη ἐστὶ τοῦ πνευματικῶς ἀπολούοντος μυστηρίου, οὕτω καὶ ἔλαιόν ἐστίν ἐνταῦθα ἡ ὕλη, ὅπερ δραστήριον ἐστὶ πρὸς τὸ ὑγιάζειν σωματικῶς καὶ τὰς ἀλγηδόνας πραῦνειν.

Ὡσπερ δὲ ἡ σωματικὴ προσάγεται θεραπεία, τῇ τῆς ἀρρωστίας ἀρχῇ, οὕτω καὶ ἡ πνευματικὴ αὕτη θεραπεία τοῖς μέρεσι τοῦ σώματος, ἐξ ὧν ἡ τῆς ἀμαρτίας πρόβεισιν ἀρρωστία, οἷά εἰσι τὰ ὄργανα τῶν αἰσθήσεων, καὶ αἱ χεῖρες, καὶ οἱ πόδες, δι' ὧν τὰ τῆς ἀμαρτίας ἔργα τελοῦνται, ἢ ὡς τὸ ἔθος ἔχει τινῶν, οἱ νεφροί, οἷς ἡ τῆς λαγνείας δύναμις ἐνίδρυται.

Ἐπεὶ δὲ χάρις ἐν τούτῳ τῷ μυστηρίῳ χορηγεῖται, δι' ἧς ἡ ἀμαρτία ἀφίεται, μόνων τῶν ἱερέων ἐστὶ διδόναι τὸ μυστήριον, ὧν ἡ τάξις ἐστὶ φανταστικὴ. Οὐ χρεῖα δὲ ἐπισκόπου· οὐ γὰρ ὑπεροχὴν τινα τὸ μυστήριον συνεισφέρει. Πληθὸς δὲ ἱερέων ζητεῖται, ὅτι πρὸς τὴν τελείαν ἀπαλλαγὴν καὶ μέγεθος ζητεῖται χάριτος, καὶ δεῖ πλείους εἶναι τοὺς βοηθοῦντας τῷ τέλει τοῦ μυστηρίου. Οὐδὲν ἤττον μέντοι τέλειον τὸ μυστήριον ἐσται, καὶ δι' ἐνὸς γινόμενον ἱερέως τῇ πάσης τῆς ἐκκλησίας δυνάμει, ἧς ἐστὶν ὑπηρέτης, καὶ ἧς τὸ πρόσωπον φέρει. Κωλύεται δὲ πολλάκις τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ μυστηρίου διὰ τὴν τοῦ δεχομένου ὑπόκρισιν, ὡς κὰν τοῖς ἄλλοις συμβαίνει μυστηρίοις.

LXXIV. — Περὶ τοῦ μυστηρίου τῶν τάξεων ἢ τῶν χειροτονιῶν.

Ἔδει τοίνυν τῶν μυστηρίων τὴν μεταχείρισιν δι' ἀνθρώπων γίνεσθαι δύναμιν ἐχόντων πνευματικὴν, δι' ὧν ἂν ἡ πνευματικὴ χάρις διδοῖτο ἐν τῷ τῶν ὀρωμένων πραγμάτων εἶδει, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους λέγεται.

„Πᾶς ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν“· ἄλλως τε ἢ τῶν μυστηρίων ἀρχὴ καὶ δύναμις ἀπὸ Χριστοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχει, ὅς, „Ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν“, κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους, „καὶ ἑαυτὸν δέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἀγιάσῃ“· ὅς τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας παραδέδωκεν αὐτόν, τὸ τῶν μυστηρίων ἀρχοειδέστατον, καὶ ἐπέταξε συνεχῶς ταῦτο ἐπιτελεῖν. Ἐπεὶ οὖν ἔμελλε τὴν σωματικὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν ἀφαιρεῖν τῆς Ἐκκλησίας, διακόνους ἑαυτοῦ κατεστήσατο, τοῦτο μὲν τὴν τοῦ ἰδίου σώματος καὶ αἵματος ἱερουργίαν παρατιθεῖς ἐν τῷ· „Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν“· τοῦτο δὲ δύναμιν ἀποδιδούς τοῦ ἀφιέναι ἁμαρτίας ἐν τῷ· „Ὡν ἂν ἀφήτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφιένται αὐτοῖς“· Συνῆψε καὶ τὴν τοῦ βαπτίζεσθαι καὶ διδάσκειν δύναμιν ἐν τῷ· „Πορευθέντες βαπτίζετε“ καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐπεὶ δὲ τὸ ὄργανον δεῖ οἰκείως ἔχειν πρὸς τὸν κινουῦντα καὶ πρῶτως ποιοῦντα, δεῖ καὶ τοὺς τοῦ Χριστοῦ διακόνους συμμόρφους αὐτῷ εἶναι, ὅσον ἀνθρώπους μὲν, μετέχοντας δὲ τι τῆς ἐκείνου θεότητος κατὰ τινὰ πνευματικὴν δύναμιν, ἣν τοῖς ἀποστόλοις πρῶτοις δεδομένην, εἶτα ἐκεῖθεν εἰς τοὺς διαδόχους ἐφεξῆς διαβαίνουσιν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ κόσμου διαμένειν ἀνάγκη, αὐτοῦ εἰρηκότος ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον· „Ὁ λέγω ὑμῖν, πᾶσι λέγω“· καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ αὐτοῦ· „Ἴδοὺ ἐγὼ μεθ’ ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος“·

Φανερόν τοίνυν, ὅτι καὶ ἐν τῇ τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας δόσει μυστήριον τι ἐπιτελεῖται. Ὅθεν καὶ ἐν αἰσθητοῖς συμβόλοις παραδίδεται, οἷς καὶ τὰ λοιπὰ μυστήρια χρῶνται.

Καὶ τοῦτο τὸ μυστήριον τάξεως λέγεται· δίδεται δὲ καὶ ἐν τούτῳ τῷ μυστηρίῳ χάρις, ὡς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς, ὡς προείρηται· ἢ δὲ τῶν βαθμῶν ἐξουσία θεωρεῖται μάλιστα κατὰ τὴν εἰς τὸ τῆς εὐχαριστίας μυστήριον παραβολήν, ὃ τελειότατον καὶ τελειοτικὸν τῶν ἄλλων ἐστίν· ἐπομένως δὲ αὐτὴ ἡ ἱερὰ ἐξουσία καὶ ἐπὶ τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν ἑαυτὴν ἐκτείνει διὰ τῶν μυστηρίων τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς μετανοίας, ἃ εἰσι πρὸς τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν τεταγμένα. Τῆς γὰρ αὐτῆς δυνάμεως εἶναι δοκεῖ τελειότητά τε τινὰ διδόναι καὶ τὴν ὕλην πρὸς τὴν ἐκείνης ὑποδοχὴν ἐτοιμάζειν, ὡσπερ τὸ πῦρ ἔχον δύναμιν τῷ ἐτέρῳ ἐμποιεῖν τὸ εἶδος αὐτοῦ, ἔχει καὶ δύναμιν τοῦ τὴν ὕλην διατιθέναι πρὸς τὴν τοῦ εἶδους ὑποδοχὴν. Ὅθεν καὶ ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς, μετὰ τῆς ἱερουργίας τοῦ ἰδίου σώματος, καὶ τὴν δύναμιν ἔδωκε τοῦ ἀφιέναι ἁμαρτίας, ἣν ἐξουσίαν αἱ κλειδες σημαίνουσιν, ὡς τοῦ οὐρανοῦ ἐκάστῳ ἢ ἀνοιγομένου ἢ κλειομένου καθόσον ἢ ἁμαρτία ὑπόκειται, ἢ κεκάθαρται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας· ὅθεν καὶ τὸ χρῆσθαι

1 Heb. 5, 1   3-4 Eph. 5, 25   9 Luc. 22, 19   10 Joh. 20, 23   12 Matth. 28, 19
18 Marc. (non Matthieu) 13, 87   19 Matth. 28, 20

ταῖς κλεισί ταύταις εἶρηται εἶναι δεσμεῖν καὶ λύειν, περὶ τῶν ἁμαρτιῶν δηλονότι, ὡς προεῖρηται.

LXXV - LXXVI.

Ἐπὶ τούτοις ἦν κεφάλαιον περὶ τοῦ τῶν τάξεων διορισμοῦ, ὅπως οἱ μὲν | εἰσι πρεσβύτεροι, οἱ δὲ διάκονοι, οἱ δὲ ὑποδιάκονοι, καὶ ἐφεξῆς f. 185 ἄλλοι, ὡς ἐπὶ τῶν τεχνῶν ἔχει, ὅτι αἱ μὲν εἰσιν ἐπιτάττουσαι, αἱ δὲ δουλεύουσαι.

Εἶτα συνήπτο κεφάλαιον ἕτερον περὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας, ὅτι τὸ κεφάλαιον τῆς ἀρχῆς τοῦ πιστοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν ἀναφέρεται ἐξουσίαν· καὶ ἕτερα ἕνα συνήπτο τούτῳ τῷ θεωρήματι, ἃ πάντα παρεί- 10 θησαν ὑφ' ἡμῶν, ὅτι οὐκ ἦν βαθύ τι ἐν αὐτοῖς καὶ ὁ τοὺς πολλοὺς λέληθεν.

LXXVII. — Ὅτι καὶ διὰ τῶν πονηρῶν διακόνων ἱερουργεῖται τὰ μυστήρια.

Ἐ γάρ τι δι' ἱερουργίας προσγίνεται, αἰεὶ ἐν αὐτῷ μένει· ὁθεν οὐδὲν 15 καθιερωμένον· δις τοῦτο πάσχει. Ἡ ἐξουσία τοίνυν τῆς τάξεως, ἐν τῷ τῆς Ἐκκλησίας διακόνῳ αἰεὶ μένει· οὐκ ἄρα ἀναιρεῖται δι' ἁμαρτίας· καὶ διὰ τοῦτο δύνανται τὰ τῆς ἐκκλησίας μυστήρια καὶ παρὰ ἁμαρτωλῶν καὶ πονηρῶν ἐνεργεῖσθαι, ἐφόσον ἐκεῖνοι τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἔχουσι τάξιν. Ἰκανὸς μέντοι γε, ἢ οὐχ ἰκανὸς πρὸς τὸ ταῦτα μεταχειρίζειν ἕκαστός 20 ἔστι δι' ἀρετῆν, ἢ πονηρίαν· ἢ δὲ δύναμις τοῦ ἐνεργεῖν οὐ τὴν ἰκανότητα αὐτοῦ ζητεῖ τοῦ διακόνου, ἀλλὰ τῷ σκοπῷ τοῦ πρώτου ποιούντος ἀκολουθεῖ, οὐ καὶ τῇ δυνάμει· σκοπὸν δὲ ἔστιν αὐτῷ τὸ τοὺς πιστοὺς ἀγιάζεσθαι διὰ τῶν εἰς τοῦτο τεταγμένων ὀργάνων. Ἴνα τοίνυν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐν μόνῳ τιθώμεθα τῷ Χριστῷ, ὅς ἐστι Θεὸς καὶ ἄνθρω- 25 πος, δεῖ θαρρεῖν, ὅτι τὰ μυστήρια διὰ τὴν αὐτοῦ δυνάμιν σωτηριώδη εἰσὶν, εἴτε δι' ἀγαθῶν, εἴτε διὰ φαύλων οἰκονομοῖντο, τῆς αὐτῶν φαυλότητος καὶ ἀρετῆς ἰδίως τῷ Θεῷ κρινομένης τῷ τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας ἐρευ- νῶντι. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον λέγεται· „Ἐπὶ τῆς Μωσέως 30 καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι· ὅσα ἂν οὖν εἴπωσιν ὁμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε“. Πολλῷ δὲ μᾶλλον ὑπακούειν δεῖ τοῖς τὴν διακονίαν παρὰ Χριστοῦ δεξα- μένοις ἢ τοῖς ἀπὸ τῆς καθέδρας Μωσέως· τὸ δὲ τάναντία περὶ τούτου φρονεῖν αἰρετικόν ἐστιν.

LXXVIII. — Περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου.

Ἄλλὰ καὶ ὁ γάμος, καθόσον ἐν τῇ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς συναφείᾳ συνίσταται, σκοπούντων πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν γεννησαί

καὶ ἀναθρέψασθαι τέκνον καὶ πρὸς τὴν τῆς Ἐκκλησίας διαμονὴν ἐν τῇ τῶν πιστῶν συναθροίσει, οὐ μόνον πρὸς τὴν τοῦ εἶδους ἢ τοῦ πολιτικοῦ ἀγαθοῦ διαμονήν, μυστήριον ἐστίν, καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἀρχῇ ὑπόκειται.

f. 185^v Ὅθεν, καὶ ἡ εὐλογία τις δίδεται τοῖς γάμῳ συναπτομένοις παρὰ τῶν τῆς
 6 Ἐκκλησίας διακόνων, καὶ διὰ τῆς συναφείας αὐτοῦ ἢ τοῦ Χριστοῦ καὶ
 τῆς Ἐκκλησίας σημαίνεται συνάφεια, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους· „Τὸ
 μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκ-
 κλησίαν“. Δίδεται δὲ τοῖς συναπτομένοις καὶ χάρις, ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις
 μυστηρίοις, δι' ἧς ἐνοῦνται τῷ Χριστῷ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀναλόγως
 10 ἔχουσι τῇ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐνώσει, ὡς ἂν δηλονότι τῷ τῶν
 σαρκικῶν καὶ τῶν τοῦ βίου φροντίζειν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας
 μὴ διαζευγνύσιντο.

Τρία οὖν εἰσι τοῦ γάμου ἀγαθὰ, καθὸ ἐστὶ τῆς Ἐκκλησίας μυστήριον·
 τέκνον δηλονότι πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν ἀναστραφησόμενον, πίστις,
 15 καθ' ἣν εἰς ἀνὴρ μιᾶ συνάπτεται γυναικί, καὶ τὸ ἀδιαίρετον, καθὸ μάλιστα
 τῆς συναφείας τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἐστὶ δηλωτικόν, εἰρηκότος·
 „Ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας“, καὶ τοῦ
 Ἀποστόλου λέγοντος ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς, ὅτι „ἀεὶ σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα“.

20 LXXIX. — Ὅτι ἐστὶ μέλλουσα τῶν σωμάτων ἀνάστασις.

Ἐπεὶ δὲ διὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου καὶ εἰς πάντας
 διέβη οὐ μόνον ἡ ἁμαρτία, ἀλλὰ καὶ ὁ θάνατος, ὅς ἐστι δίκη τῆς ἁμαρ-
 25 τίας, ἣν δὲ ἀνάγκη καὶ ἀμφοῖν ἐλευθερωθῆναι διὰ Χριστοῦ, καὶ διὰ
 τοῦτο, ἵνα ἑκάτερον ἡμῖν ἐν ἑαυτῷ ὑποδείξῃ, καὶ θανεῖν καὶ ἀναστῆναι
 εὐδόκησεν· ἀποθανεῖν μὲν, ἵνα τῆς ἁμαρτίας καθάρῃ, ὡς ἐν τῇ πρὸς
 Ἐβραίους λέγεται· „Ὡσπερ ὠρισμένον ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθα-
 νεῖν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἅπαξ προσηνέχθη εἰς τὸ ἁμαρτίας ἐξαλεῖψαι
 30 πολλῶν· ἀναστῆναι δέ, ἵν' ἡμᾶς τοῦ θανάτου ἐλευθερώσῃ, ὡς ἐν τῇ πρὸς
 Κορινθίους· „Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων,
 ὅτι δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν“· —
 ἐπεὶ ταῦθ' οὕτως ἔχει, τὸ μὲν τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ ἀποτέλεσμα ἐν
 τοῖς μυστηρίοις λαμβάνομεν, ὅσον πρὸς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἄφεσιν, ἃ τῇ
 35 δυνάμει τοῦ Χριστοῦ ἐνεργεῖ· τὸ δ' ἀποτέλεσμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ
 Χριστοῦ, ὅσον πρὸς τὴν τοῦ θανάτου ἀπαλλαγὴν, ἐν τῷ τῶν αἰώνων τέλει
 ληψόμεθα, ὅταν πάντες διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως ἀναστῶμεν, ὡς
 ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πρὸς Κορινθίους λέγεται πρώτη· „Εἰ Χριστὸς κηρύττεται
 ὅτι ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, πῶς τινες λέγουσιν ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν

6 Eph. 5, 32
 29 I Cor. 15, 20, 21

17 Matth. 28, 20
 36 I Cor. 15, 12-14

18 I Thess. 4, 16

26 Heb. 9, 27, 28

οὐκ ἔστι;“ καὶ τὰ ἐξῆς. Ἔστι τοίνυν ἀναγκαῖον πρὸς τὸ πιστεύειν ἀνάστασιν νεκρῶν ἐσομένην φρονεῖν.

Ἐπεὶ δὲ τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως λεγόμενα τινὲς ἐπὶ τὴν πνευματικὴν f. 186 ἀνάστασιν μεταφέροντες, καθ' ἣν τινες ἐκ τοῦ θανάτου τῆς ἀμαρτίας διὰ τῆς χάριτος ἀνίστανται, τὴν μέλλουσαν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν οὐ πιστεύουσιν, πρῶτον μὲν αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος ἀποδοκιμάζει τὴν αἵρεσιν φανερώς. Ἐν γὰρ τῇ πρὸς Τιμόθεον· „Τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους, φησί, ζητήσεις παραιτοῦ· πολὺ γὰρ προκόπτουσιν εἰς ἀσέβειαν, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομὴν ἔχει, ἣν ἔστιν Ἰμέναιος καὶ Φιλητός, οἱ τῆς ἀληθείας ἐξέπεσον, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ἤδη γενέσθαι“· ὅπερ ἀδύνατον 10 νοεῖσθαι [εἰ μὴ] περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναστάσεως.

Ἐτι, ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους λέγει· „Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν“· καὶ ἐπάγει· „Ἀνάγκη τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν“, τὸ σῶμα δηλονότι τοῦτο· καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναστά- 15 σεως πρῶτον εἰπὼν, εἶτα περὶ τῆς σωματικῆς ἐπάγει· „Ἔρχεται ὥρα, ἐν ἣ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ“· ἐν δὲ τοῖς μνημείοις οὐ ψυχαί, ἀλλὰ σώματα· καὶ ἐν τῷ Ἰὼβ διαρρήδην ἡ ἀνάστασις τῶν σωμάτων προαγγέλλεται· „Οἶδα, ὅτι ὁ λυτρωτῆς μου ζῆ, καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσομαι ἐκ τῆς γῆς, καὶ πάλιν περι- 20 καλύψει με τὸ δέρμα μου, καὶ ἐν σαρκί μου ὄψομαι τὸν Θεόν“.

Ἐτι, καὶ τῷ λόγῳ συμβαῖνον δείκνυται· φανερόν γάρ, ὡς ἡ ψυχὴ φύσει ἦνωται τῷ σώματι ὡς εἶδος αὐτοῦ, καὶ ἡ διάστασις αὐτῶν παρὰ φύσιν ἐστίν· οὐδὲν δὲ παρὰ φύσιν ἀίδιον· διαμένουσα δὲ αἰεὶ — ἀφθαρτος γάρ — συναφθῆσεται ποτε τῷ σώματι, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀνίστασθαι τοὺς ἀν- 25 θρώπους τοῖς σώμασιν.

Ἐτι, ἡ κεχωρισμένη τοῦ σώματος ψυχὴ ἀτελής ἐστὶ τρόπον τινά, ὡς περ πᾶν μέρος ἐκτὸς ὄν τοῦ ὅλου· ἡ δὲ ψυχὴ φύσει τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μέρος ἐστίν. Ἐφίεται δὲ φύσει ὁ ἄνθρωπος τῆς μακαριότητος, καὶ τὸ ἐλλεῖπον τινὶ τοῦ τελείου οὕτω τὴν τελείαν ἔχει μακαριότητα, οὕτω τῆς 30 ἐφέσεως ἡρεμούσης. Οὕτε οὖν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ δύναται τῆς ἐσχάτης μακαριότητος ἐφικέσθαι, οὕτε ἐκεῖ τεύξεται, μὴ πάλιν συναπτομένης τῷ σώματι τῆς ψυχῆς.

Ἐτι, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ὄντες οἱ ἀμαρτάνοντες ἐνταῦθα, ἢ ὀρθῶς βιοῦντες, κάκει κατὰ τε σῶμα καὶ ψυχὴν τὸ ἀθλον ἐξουσιν, ἢ τὴν δικήν. 35

7 II Tim. 2, 16-18
19 Iob, 19, 25

12 I Cor. 15, 44

18 I Cor. 15, 53

16 Ioh. 5, 25

LXXX-LXXXI.

f. 186^v Τούτοις προσέκειτο κεφάλαιον, ἀντιθέσεις τινῶν κατὰ τῆς τῶν σωμάτων ἀναστάσεως.

Εἶτα ἕτερον κεφάλαιον, λύσεις τῶν ἀντιθέσεων ἐκείνων, ἃ παρείθη ἡμῖν ὡς οὐ πάνυ ἀναγκαῖα· ἀρκεῖ γὰρ τὰ εἰρημένα περὶ ἀναστάσεως τοῖς πιστεύουσι· τοῖς δὲ ἀπιστοῦσιν οὐδὲν ἂν ἀρκέσειεν.

Ἰστέον δὲ ὅτι, κατὰ τὰς τῆς πίστεως ὑποθέσεις, ὁ Θεὸς ἐν τῇ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατασκευῇ ἀπένειμέ τι τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι πλεον ἢ ὅσον ἐκ τῶν φυσικῶν ἀρχῶν ὠφείλετο τούτῳ, τουτέστιν ἀφθαρσίαν τινά, δι' ἧς οἰκείως ἂν τῷ ἑαυτοῦ εἶδει ἡρμόζετο, ἔν' ὡσπερ ἐν τῇ ψυχῇ διηνεκῆς ἐστι ζωὴ, οὕτω καὶ τὸ σῶμα ζῆν ἠδύνατο ἂν διὰ τῆς ψυχῆς συνεχῶς. Καὶ αὕτη ἡ ἀφθαρσία, εἰ καὶ μὴ φυσικὴ ἦν ὅσον πρὸς τὴν τῶν ἐνεργειῶν ἀρχήν, ἦν μέντοι φυσικὴ ἐκ τῆς πρὸς τὸ τέλος τάξεως, ὥστε δηλονότι τὴν ὕλην ἀναλόγως ἔχειν τῷ ἑαυτῆς φυσικῷ εἶδει, ὅπερ ἐστὶ τέλος τῆς ὕλης. Τῆς ψυχῆς τοίνυν παρὰ τὴν τῆς ἑαυτῆς φύσεως τάξιν ἀποστραφείσης Θεόν, ἀφήρηται ταύτης ἡ ἕξις ἐκείνη, ἣτις θεόθεν ἐδόθη τῷ σώματι, ὥστ' αὐτῇ ἀναλόγως ἔχειν, καὶ διὰ τοῦτο ἠκολούθησε θάνατος. Ἔστι τοίνυν ὁ θάνατος ὡσπερ κατὰ συμβεβηκὸς ἐπελθὼν τῷ ἀνθρώπῳ δι' ἁμαρτίαν, εἴ τις τὸν σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως θεωροίη· τοῦτο δὲ τὸ συμβεβηκὸς ἀνήρηται διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὃς τῇ τοῦ ἰδίου πάθους ἀμοιβῇ τὸν θάνατον τῷ θανάτῳ κατέβαλεν. Τούτῳ τοίνυν ἔπεται τό, τῇ θείᾳ δυνάμει ἀφθαρσίας δεδωρημένης τῷ σώματι, πάλιν αὐτὸ ἀπὸ θανάτου πρὸς ζωὴν μετασκευασθῆναι. Μία γὰρ δύναμις ἦν ἡ καὶ τὴν πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἀφθαρσίαν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι δεδωκυῖα (εἰ καὶ μὴ κατὰ ἀπόφασιν, ἀλλὰ προσδιωρισμένως, ὥστε δύνασθαι ἂν διαμένειν ἀφθαρτον καὶ ἀθάνατον τὸν ἀνθρωπον, εἴπερ τηρεῖν τὴν τάξιν ἐβούλετο) καὶ ἡ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἀναστήσασα, πάντων ὑποχωρησάντων αὐτῇ τῶν ἐκ τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας ἀνισχόντων ἀπόρων. Ἡ αὐτῇ δὲ δύναμις καὶ τῶν ἄλλων τὰ σώματα ἀναστήσει· τοῦ γὰρ ἀναστήσαι χάριν αὐτὰ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀνακτῆσαι, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀνέλαβεν ὁ Κύριος.

LXXXII. — Ὅτι οἱ ἀνθρωποὶ ἀθάνατοι ἀναστήσονται.

Ἀναστήσονται δὲ οἱ ἀνθρωποὶ οὐχ ὡς πάλιν ἀποθανούμενοι· ἡ γὰρ τοῦ ἀποθνήσκειν ἀνάγκη ἀσθενείᾳ τις ἐστίν, | ἐκ τῆς ἁμαρτίας τῇ ἀνθρω-
 36 πίνῃ συμβᾶσα φύσει· ὁ δὲ Χριστὸς τῇ τοῦ ἑαυτοῦ πάθους ἀμοιβῇ τὰς τῆς φύσεως ἐπανώρθωσεν ἀσθενείας, τὰς ἐκ τῆς ἁμαρτίας, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους λέγεται, ὅτι· „Εἰ τῶν τοῦ ἐνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐν χάριτι τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου

Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν· δραστηριωτέρα γὰρ ἢ δύναμις τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸ τὴν ἀμαρτίαν καὶ τὰ ταύτης ἐπόμενα ἀνελεῖν ἢ τὸ τοῦ Ἀδὰμ ἀμάρτημα ὥστε εἰσαγαγεῖν. Ἀλλὰ καὶ τῷ ἀποστολικῷ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους, τῷ, „ἔσχατος καταργεῖται ὁ θάνατος“, τοῦτο νοεῖται, ὡς τῶν ἀναστησομένων οὐκέτι ἀποθανομένων, ὥσπερ καὶ ὁ Χριστὸς 5 „ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει“, καθὼς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους λέγεται· Δεῖ γὰρ τὸ ἀποτέλεσμα τῇ αἰτίᾳ ἐξομοιοῦσθαι. Καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα οὕτω προαγορεύεται· „Κατακρημνήσει Κύριος τὸν θάνατον εἰς τὸν αἰῶνα“· καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει λέγεται· „Θάνατος οὐκέτι ἔσται“.

LXXXIII. — Ὅτι ἐν ταῖς ἀναστησομένοις οὐκ ἔσται χρήσις 10 σιτίων καὶ ἀφροδισίων.

Τῆς γὰρ φθαρτῆς ἀναιρεθείσης ζωῆς, καὶ τὰ τῇ φθαρτῇ ζωῇ δουλεύοντα ἀναιρεθήσονται· ἡ δὲ τῶν τροφῶν χρήσις ταύτη δουλεύει, πρὸς ἀποτροφήν τε τῆς ἐκ τῆς πέψεως ἀκολουθούσης φθορᾶς ἀναπληροῦσα 15 καὶ πρὸς αὐξήσιν τοῦ τρεφομένου. Καὶ ἡ τοῦ ἄρρενος πρὸς τὸ θῆλυ συνέλευσις πρὸς τὴν γένεσιν λυσιτελεῖ, τὸ μὴ δυνάμενον ἀτομικῶς σφύζεσθαι φυλάττουσαν ἐν τῇ εἴδει. Ἀλλ' ἡ τῶν ἀνισταμένων ζωὴ ἐδείχθη ἀφθαρτος οὔσα· ὅθεν οὔτε ἀναλυθήσεται τι τοῦ σώματος ἐκεῖ, οὔτε αὐξήσεως δεήσει τοῖς ἐν τῇ ὀφειλομένῃ ἡλικίᾳ ἀναστησομένοις, οὔτε σπέρμα ἔσται περίττωμα 20 τῆς τροφῆς, κἀντεῦθεν οὐδὲ χρήσις ἀφροδισίων, πρὸς ἣν ζητεῖται ἡ τοῦ σπέρματος ἔκκρισις. Ἀλλ' οὐδὲ ἡδονῆς εἴνεκα μόνης ταῦτα ἔσται ἐκεῖ ἄνευ τῆς εἰρημένης χρείας· πρῶτον μὲν γὰρ οὐδ' ἐνταῦθα ἡ μὴ πρὸς ἀνάγκην χρήσις τῶν τοιούτων ἀλλὰ πρὸς ἡδονὴν ἐπαινεῖται, πολλῶ μᾶλλον ἐνθα ἡ ζωὴ ἐστὶ τεταγμένη· ἔπειτα ἡ τοῦ ἀνθρώπου μακαριότης ἐν τῷ τρίτῳ 25 ἐδείχθη οὐκ ἐν ἡδονῶν καὶ ἀφροδισίων ἡδοναῖς οὔσα, ἢ δυναμένη εἶναι.

Ἔτι, καὶ γελοῖον ἂν εἴη τὸ τὰς ἄκρας ἡδονὰς ἀναμένοντας, τὰς ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ θεωρίᾳ, ἧτις ἡμῖν καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἔσται κοινή, καὶ τὰς σωματικὰς | ὁμοῦ προσδοκᾶν, ὧν ἡμῖν καὶ τὰ ἄλογα κοινωνεῖ. Ἐντεῦθεν f. 187^v ἐστὶν ὃ φησὶν ὁ Κύριος ἐναργέστατα ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον, ὅτι „ἐν τῇ 30 ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐγκαμίζονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι Θεοῦ περιπατοῦσιν“· καὶ αὐθις· „Οὐκ ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρώσις καὶ πόσις“.

Ἐντεῦθεν ἀποσκορακίζεται ἡ τῶν Ἰουδαίων καὶ Σαρακηνῶν αἵρεσις, οἷς καὶ χριστιανοὶ τινες ἠκολούθησαν, τιθέντες τὴν μέλλουσαν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν χιλιετῆ καὶ γητῆνη καὶ ἐν τῇ γῆ, ἐν ᾧ διαστήματι, τοὺς ἀναστησο- 35 μένους ἄμετρα ταῖς σαρκικαῖς σχολάσειν τρυφαῖς, οἳ Κοιλίανοι ὠνομάσθησαν ὑπὸ τῶν φρονούντων πνευματικῶς.

4 I Cor. 15, 26   6 Rom. 6, 9   8 Is. 25, 8   9 Apoc. 21, 4   30 Matth. 22, 30
36 Κοιλίανοί sic A

Ἐπεὶ δὲ τὸν Ἀδὰμ προβάλλονται οἱ τοιοῦτοι ἐν τῇ τῆς ἀπαθείας καταστάσει, καὶ τὸ μετὰ τὴν ἀνάστασιν φαγεῖν τὸν Χριστόν, καὶ ῥητὰ τινὰ γραφικὰ, τό· „Ἴνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου“, καὶ τὰ τοιαῦτα, πρὸς μὲν τὸ πρῶτον δεῖ λέγειν, ὡς ὁ Ἀδὰμ τελειότητα εἶχεν εἰδικήν, ἢ δὲ τελειότης τῶν ἀναστησομένων ἔσται τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀποκατάστασις εἰς τὴν ἀποκειμένην αὐτῇ τελειότητα, πληρωθέντος τοῦ τῶν ἐκλεκτῶν ἀριθμοῦ, ὃν ἔδει διὰ γεννήσεως καὶ τῶν πρὸς αὐτὴν ἀναγκαίως τεταγμένων γενέσθαι. Ὡς ἄλλης οὖν οὔσης ἐν τοῖς σώμασι τῶν ἀναστησομένων ἀθανασίας παρὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ τότε, καὶ ἄλλης τελειότητος — οἱ μὲν γὰρ οὐκ ἀποθάνονται ἔτι· ὁ δὲ ἠδύνατο ἀποθνήσκειν ἀμαρτῶν, καὶ μὴ ἀποθνήσκειν μὴ ἀμαρτῶν —, οὐ δεῖ ἐκ τῶν τοῦ Ἀδὰμ καὶ περὶ τῶν ἀναστησομένων τῆς ζωῆς συμπεραίνειν.

Τὸ δὲ τὸν Χριστόν φαγεῖν μετὰ τὴν ἀνάστασιν οὐ πρὸς ἀνάγκην, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως δεῖξαι γέγονεν· ὅθεν ἢ τροφή ἐκείνη οὐκ εἰς σάρκα μετέβαλεν, ἀλλ' εἰς τὴν προὑποκειμένην ἀναλέλυται ὕλην. Αὕτη δὲ τοῦ ἐσθίειν ἢ αἰτία οὐκ ἔσται ἐν τῇ κοινῇ ἀναστάσει· τὰ δὲ ῥητὰ ἐκεῖνα πνευματικῶς δεῖ νοεῖν. Ἡ γὰρ θεία Γραφή τὰ νοητὰ καθ' ὁμοιότητα τῶν αἰσθητῶν παραδίδωσιν, ἐν ᾧ ἡμέτερος νοῦς, ἐξ ὧν οἶδεν, μάθη καὶ τὰ ὑπὲρ γινῶσιν ἀγαπᾶν, καὶ οὕτως ἢ ἐν τῇ τῆς σοφίας θεωρίᾳ ἠδονὴ καὶ ἢ ἐν τῇ ἡμετέρῳ νῷ νοητῇ τῆς ἀληθείας ἀνάληψις διὰ τῆς τῶν σιτίων χρήσεως εἴωθεν δηλοῦσθαι.

Περαιτέρω δὲ καὶ τοῦτο ληφθῆναι δυνατόν, ὅτι οἱ τῆς πρακτικῆς ζωῆς περισπασμοὶ παύσσονται τότε, οἱ πρὸς τροφήν καὶ ἀφροδίσια δοκοῦσι τετάχθαι, καὶ πρὸς τὰ ἄλλα | τὰ τῇ φθειρομένη ζωῇ ἀναγκαῖα. Μόνος δὲ ὁ τῆς θεωρητικῆς ζωῆς περισπασμὸς τοῖς ἀνισταμένοις ἐναπομένει, ὡς ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν· „Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἧτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς“.

LXXXIV. — Ὅτι τὰ σώματα ἐκεῖνα τῆς αὐτῆς ἔσονται φύσεως.

Ἡ γὰρ ἡμετέρα ἀνάστασις ὁμοειδῆς ἐστὶ τῇ Χριστοῦ ἀναστάσει, ὡς ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους· „Μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, ὥστε συμμορφωθῆναι τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ“. Ὁ δὲ Χριστὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ψηλαφητὸν εἶχε σῶμα, ἐκ σαρκὸς συνεστῶς καὶ ὀστέων, ὡς ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν λέγεται· „Ψηλαφήσατέ με καὶ εἶδετε, ὅτι πνεῦμα σὰρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα“. Καὶ οἱ λοιποὶ ἄρα ἄνθρωποι ἀναστάντες σώματα ψηλαφητὰ ἔξουσιν ἐξ ὀστέων συγκείμενα καὶ σαρκῶν, οὔτε δὲ πνευματικὰ καὶ οἷον εἶπειν ἀσώματα, ὡς τινες

8 Luc. 22, 29

26 Luc. 10, 42

32 Phil. 3, 21

35 Luc. 24, 39

εἶπον· οὐ γὰρ μεταβάλλει εἰς ἄλληλα τὰ μὴ κοινωνοῦντα κατὰ τὴν ὕλην· αἱ δὲ ἀσώματοι οὐσίαι, αἰετοὶ πάντη· ἄλλως τε, εἰ εἰς ψυχὴν μεταβάλλει, εἰ μὲν τὴν αὐτὴν, οὐκ ἐναλλαγήσεται διὰ τῆς ἀναστάσεως ἢ τοῦ ἀνθρώπου κατάστασις, ἀλλὰ ψυχὴ πάλιν ἔσται μόνον, ὡς καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἦν· εἰ δὲ εἰς ἑτέραν, ἔπεται ἐκ δυοῖν ἀσωμάτων οὐσιῶν ἓν τι γίνεσθαι 5 κατὰ φύσιν, ὅπερ ἀδύνατον· πᾶσα γὰρ οὐσία ἀσώματος ὑφέστηκε καθ' αὐτήν. Ἄλλ' οὐδὲ ἀερῶδη ἔσται τὰ σώματα, ὡς ἕτεροι εἶπον· ἀνάγκη γὰρ ἀπτικὸν εἶναι τὸ τοῦ ἀνισταμένου ἀνθρώπου σῶμα· οὐδὲν γὰρ ζῆλον ἄνευ ἀφῆς· ἀνάγκη δὲ τὸ ἀνισταμένον ζῆλον εἶναι, εἰ μέλλοι ἀνθρωπος εἶναι· τὸ δ' ἀερῶδες οὐ δύναται ἀπτικὸν εἶναι, ὡς οὐδ' ἄλλο τι σῶμα ἀπλοῦν. 10 Ἄλλ' οὐδὲ οὐράνια ἔσονται, ὡς ἄλλοι εἶπον· τοῖς γὰρ οὐρανίοις τὸ σφαιρικὸν οἰκτεῖον, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναται ἀναλαβεῖν σχῆμα, ὃ φύσει τῷ ἀνθρωπίνῳ ὀφείλεται σῶματι.

LXXXV. — Ὅτι τὰ σώματα τότε, εἰ καὶ τοῦ αὐτοῦ εἴδους 16 ἔσονται καὶ φύσεως τῆς νῦν, ἀλλ' ἑτέρας διαθέσεως.

Πρῶτον μὲν, καθόσον πάντα, εἴτε τῶν ἀγαθῶν εἴτε τῶν πονηρῶν, ἀφθαρτὰ ἔσονται, ἓνα μὲν τρόπον διὰ τὸ κοινὸν πᾶσι τῆς ἀναστάσεως τέλος, ἵν' ἐν αὐτοῖς τοῖς σώμασιν ἀμοιβὰς ἢ τιμωρίας διηνεκεῖς ἀπολάβωσιν· δευτέρον, ἵνα ταῖς πάντων ψυχαῖς, ἀθανάτοις οὐσαις καὶ ἀφθάρτοις, τὰ 20 πάντων συνάδη σώματα· τρίτον, ὅτι ὁ τὰ φθαρέντα πρὸς τὴν ζωὴν ἐπαναγαγὼν πολλῶ | μᾶλλον δώσει τοῖς ἀναβεβιωκόσι τὸ τὴν ζωὴν αὐτῶν δια- f. 188^v μένειν· τὸ γὰρ νῦν φθαρτὸν σῶμα ἀφθαρτον τῇ θεῖα δυνάμει ἀποδειχθήσεται οὕτως, ὥστ' αὐτοῦ τελείως τὴν ψυχὴν ἄρχειν κατὰ τὸ ζωοποιεῖν αὐτό, τῆς τοιαύτης συναφείας ὑπὸ μηδενὸς ἄλλου δυναμένης κωλύεσθαι. Ὅθεν 25 καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους φησὶν· „Ἀνάγκη γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν“· τοῦτο, φησὶν· οὐχ ἕτερον ἀναληφθήσεται ἀφθαρτον τοῖς ἀνθρώποις· καὶ τό, „σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι“, τοῦτο βούλεται, ὅτι ἐν τῇ ἀναστάσει, τοῦ αἵματος καὶ τῆς σαρκὸς ἢ φθορὰ ἀναιρεθήσεται, τῆς οὐσίας μέντοι μενούσης τῆς 30 σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος· ὅθεν προστίθησιν· „Οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ“.

LXXXVI. — Περὶ τῆς ποιότητος τῶν δεδοξασμένων 35 σωμάτων.

Ἄλλ' εἰ καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι τὸ τῆς φύσεως ἐλλιπὲς ἀναιρεθήσεται ἐν τῇ ἀναστάσει κοινῶς ἐκ πάντων τῶν ἀγαθῶν τε καὶ τῶν πονηρῶν, ὑπολειφθήσεται μέντοι διαφορά τις ἐν τοῖς κατὰ τὸ πρόσωπον

26 I Cor. 15, 53

28 I Cor. 15, 50

31 Ibid.

ἐκατέρων προσήκουσιν. Τὸ μὲν γὰρ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, συνοῦσαν τῷ σώματι, ζωοποιεῖν αὐτὸ καὶ συνέχειν κατὰ τὸν λόγον ἐστὶ τῆς φύσεως· ἐκ δὲ τῶν ἰδίων ἔργων ἕκαστος ἀξιούται ἢ εἰς τὴν δόξαν τῆς θείας ἀναβῆναι θεωρίας, ἢ ἐξωσθῆναι τῆς ἐν αὐτῇ τάξεως διὰ τὴν ἀμαρτίαν. Πάντων ἄρα κοινῶς τὸ σῶμα διατεθῆσεται πρὸς τὸ τῇ ψυχῇ οἰκεῖον κατὰ τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὴν ὑποταγὴν, ἀλλὰ τῶν πρὸς τὴν θείαν ἀναχθεισῶν θεωρίαν ψυχῶν τὰ σώματα καὶ πλείονος τεύξεται· ὑποταγίσεται μὲν γὰρ αὐταῖς οὐ μόνον κατὰ τὸ εἶναι, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐνεργείαις καὶ ταῖς κινήσεσι καὶ τοῖς πάθεσιν καὶ ταῖς ποιότησιν. Καὶ πρῶτον μὲν κατὰ διάδοσιν τὴν τῆς λαμπρότητος τῆς ψυχῆς ἐνδυσθῆσεται δόξαν· ὅθεν ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτη λέγεται· „Σπείρεται σῶμα ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ“. Τὸ γὰρ νῦν ἀντιφράττον ἔσται διαφανές. Ἀλλὰ καὶ κοῦφον ἔσται, ὥστε καθάπαξ τῷ πνεύματι πρὸς τὴν κίνησιν ὑπακούειν· καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἀποστολικόν, τὸ „σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει“. Ἀλλὰ καὶ ἀπαθὲς ἔσται, ἀψαυστον παντὸς κακοῦ, καὶ κατὰ δύναμιν· οὐ γὰρ δυνήσεται τι πάσχειν τῶν τοῖς σώμασι νῦν ἐπαχθῶς· καὶ κατ' ἐνέργειαν· οὐδεμία γὰρ ἔσται φθορὰ αὐτῷ οὐδὲ αἰσχος οὐδὲ στέρησις. Ἡ γὰρ ἀπάθεια ἐκείνη οὐκ ἐκβάλλει τὰ τῶν αἰσθήσεων πάθη· χρήζουσι γὰρ τῶν τοιούτων παθῶν τοῦ ἡδέος ἕνεκα, ὃ τῇ | τῆς ἀφθαρσίας οὐ μάχεται καταστάσει. Πρὸς τὸ δειξάει τοίνυν τὴν ἀπάθειαν φησὶν ὁ Ἀπόστολος· „σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ“.

Ἐπι γε μὴν καθάπερ ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν τῶν οὐρανίων πνευμάτων μετεωρισθῆσεται δόξαν, οὕτω καὶ τὸ σῶμα μετεωρισθῆσεται πρὸς τὰς ιδιότητας τῶν οὐρανίων σωμάτων· διαφανές γὰρ ἔσται, ἀπαθὲς, ἀνευ δυσχερείας καὶ πόνου, κινεῖσθαι δυνάμενον. Καὶ διὰ τοῦτο φησὶν· „Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν“· καὶ αὐθις· „Ἄλλη δόξα οὐρανίων σωμάτων, καὶ ἄλλη ἐπιγεῖων“. Ὡσπερ γὰρ νῦν, εἰ καὶ μὴ ἔστι ψυχὴ τὸ σῶμα, ἀλλ' ὑπόκειται τοῖς ζώωδεσι πάθεσιν, οὕτω καὶ τότε, εἰ καὶ μὴ πνεῦμα ἔσται, ὡς τινες κακῶς ὑπενόησαν, ἀλλὰ παντάπασιν ὑποτεταγμένον τῷ πνεύματι. Ὡσπερ δὲ ἡ δόξα, εἰς ἣν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἀνάγεται, ὑπερβαίνει τὴν φυσικὴν δύναμιν τῶν οὐρανίων πνευμάτων, ὡς ἐν τῷ τρίτῳ δέδεικται, οὕτως ἡ δόξα τῶν ἀνισταμένων σωμάτων ὑπερβαίνει τὴν φυσικὴν τελειότητα τῶν οὐρανίων σωμάτων, ὥστ' εἶναι μείζω τὴν δόξαν, τὴν ἀπάθειαν βεβαιότεραν, τὴν κουφότητα ῥάω, καὶ τὴν τῆς φύσεως ἀξίαν τελειότεραν.

36

LXXXVII. — Περὶ τοῦ τόπου τῶν δεδοξασμένων σωμάτων.

Τοῖς δὲ τὴν ιδιότητα τῶν οὐρανίων σωμάτων ἔχουσι σώμασι καὶ τελειότεραν, ὡς εἴρηται, ὁ οὐράνιος ἀρμόζει τόπος, μᾶλλον δὲ ὁ ὑπὲρ πάσας